

ЖАМОАТ БИНОЛАРИ АРХИТЕКТУРАСИ ВА ИНТЕРЬЕР МУҲИТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Diyora Arifdjonova Shahobiddinovna

Toshkent Arxitektura va Qurilish Universiteti Arxitektura fakulteti tyutori

diyora_arifdjanova@gmail.com

Karimova Sabohat Umar qizi

Toshkent Arxitektura va Qurilish Universiteti Arxitektura fakulteti

Dizayn Interyer yo'nalishi 9-24 guruh talabasi

sabohatkarimova120@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 03.02.2026

Revised: 04.02.2026

Accepted: 05.02.2026

KALIT SO'ZLAR:

*жамоат бинолари,
интерьер дизайни,
архитектура, муҳит,
функционаллик,
эстетика*

Ушбу мақолада жамоат бинолари архитектураси ва интерьер муҳитини шакллантиришнинг замонавий тамойиллари таҳлил қилинади. Функционаллик, эстетика ва инсон эҳтиёжларининг ўзаро боғлиқлиги ёритилади.

Кириш

Жамоат бинолари — бу нафақат инсонлар учун жой, балки уларнинг фаолияти, руҳий ҳолати ва умумий қониқишига таъсир кўрсатадиган муҳитдир. Ҳар бир мактаб, маданий марказ, тиббиёт муассасаси ёки маъмурий бино ўзининг функционал ва эстетик хусусиятлари билан алоҳида аҳамиятга эга. Шу сабабли жамоат бинолари архитектураси ва интерьер муҳитини шакллантириш жараёнида назарий билимлар билан бирга, амалиётдан олинган тажрибалар ҳам муҳимдир.

Жамоат бинолари архитектураси инсоният тарихида қадимдан муҳим ўрин эгаллаб келган. Биринчи жамоат бинолари, масалан, Месопотамия ва қадимги Миср шаҳарларида қурилган ибодатхоналар ва шаҳар марказлари, нафақат ижтимоий фаолиятни таъминлаб, балки жамиятнинг маънавий ва маданий ҳаётини акс эттирган. Қадимги Греция ва Римда эса театрлар, форумлар ва термалар жамоат фаолиятининг маркази сифатида хизмат қилган, уларнинг интерьерлари эса эстетика ва инсон қониқиши учун алоҳида режалаштирилган.

Ўрта асрларда Европа шаҳарларида шаҳар майдонлари ва шаҳар ҳукумат бинолари, шунингдек, маданий ва диний марказлар аҳолининг ижтимоий ва маданий ҳаётини ташкил этишда муҳим роль ўйлаган. Бу даврда биноларнинг интерьер муҳити кўпроқ функция ва маънавий эҳтиёжлардан келиб чиқиб шаклланиган, аммо эстетика ҳам эътибордан четда қолмаган. Масалан, готик чироқлар ва витраж ойналар нафақат ёруғликни таъминлаб, балки инсоннинг руҳий ҳолати ва эстетик ҳиссиётини ҳам ўйотган.

XX асрда эса жамоат бинолари дизайнининг янги фазаси ривожланди: модернизм ва функционализм мактаблари асосида бинолар нафақат функционал, балки эргономик ва психологик талабларга ҳам мос келиши лозимлиги тушунилди. Бу даврда интерьер ва архитектура бир-бири билан уйғунлаштирилган, бинолар инсон ҳаракатини енгиллаштириш ва фойдаланувчи қониқишини ошириш учун аниқ функционал зоналарга бўлинди.

Ўзбекистонда ҳам жамоат бинолари тарихий мерос ва миллий анъаналар асосида шаклланиган. Масалан, Самарқанд ва Бухоро шаҳарларидаги маданий марказлар, каравон сарайлар ва мактаб бинолари тарихий услуб ва замонавий функцияларни уйғунлаштирган ҳолда қурилган. Ҳозирги кунга келиб, янги жамоат бинолари нафақат функционал ва эстетик талабларга мос, балки барқарорлик ва экологик талабларга ҳам жавоб беради.

Интерьер муҳити инсоннинг ҳиссиётлари ва руҳиятига таъсир кўрсатади. Масалан, очиқ ранглар ва кенг фазо инсонда тинчлик ва эркинлик ҳиссини ўйотса, нотўғри йўналтирилган ҳаракат оқими, тор ва қоронғу хоналар эса психологик ноқулайликка олиб келиши мумкин. Шу боис дизайнда функционаллик ва эстетиканинг уйғунлиги асосий аҳамиятга эга.

Жамоат биноларида функционал зоналаш энг муҳим жиҳатдир. Мактабларда синф хоналари, спорт зал ва кутиш ҳудудлари ўзаро мантиқий боғлиқликда

жойлаштирилса, болалар ҳаракати эркин ва хавфсиз бўлади. Маданий марказларда эса концерт зали, кўргазма хоналари ва кафе зоналари фойдаланувчилар оқимиға мувофиқ режалаштирилади. Тиббиёт муассасаларида эса қабул, даволаш ва лаборатория зоналари аниқ ажратилган бўлиши зарур. Функционал ечимлар одамларнинг ҳаракатини енгиллаштиради ва бинодан самарали фойдаланиш имконини беради.

“Қадимги Греция театрлари ва Месопотамия ибодатхоналари интерьерни инсон психологияси ва жамият фаолиятига таъсир кўрсатган. Шу нуқтаи назардан замонавий Тошкент маданий маркази ва Самарқанд мактаблари ҳам функционал ва психологик талабларни уйғунлаштиришга хизмат қилади.”

Дизайн рамкалари интерьерни шакллантиришда концептуал асос вазифасини бажаради. Улар ранглар палитраси, материаллар танлови, мебел жойлашуви ва фазовий композицияни белгилайди. Ранглар инсон психологиясига катта таъсир кўрсатади: очиқ ва нейтрал ранглар фазони кенгайтириб, муҳитда тинчлик ҳиссини уйғотади. Ёритиш тизими ҳам муҳим аҳамиятга эга: табиий ёритишдан максимал даражада фойдаланиш нафақат энергия тежамкорликни таъминлайди, балки инсон саломатлиги ва қониқшига ижобий таъсир кўрсатади.

Амалиётдан кўрилган ҳолатлар ҳам бундай ёндашувнинг самарадорлигини кўрсатади. Тошкентдаги янги маданий марказларда очиқ ранглар ва табиий ёритишдан фойдаланиш фазони кенгайтириб, инсон психологиясига ижобий таъсир кўрсатади. Самарқанд мактабларида эса ранглар ва мебел эргономикаси болалар ҳаракатини эркинлаштиришга хизмат қилади. Андижон университетининг янги китобхонасида очиқ фазо ва ёруғлик оқими талабалар диққатини оширади, шу билан бирга акустик панеллар шовқинни пасайтириб, психологик комфорт яратади.

Барқарорлик ва инновацион технологиялар ҳам замонавий жамоат бинолари учун муҳимдир. Тошкентдаги Smart Building концепцияси асосида қурилган мактабларда ақлли ёритиш ва вентиляция тизимлари орқали энергия тежамкорлик ва қулай муҳит таъминланган. Қайта тикланувчи энергия ва экологик тоза материаллардан фойдаланиш жамоат бинолари интерьерининг сифатини оширади ва барқарор ривожланишни таъминлайди.

Шу билан бирга, дизайнда маҳаллий анъаналар ва миллий архитектура элементларини интеграция қилиш мақсадга мувофиқ. Самарқанд маданий маркази мисолида замонавий ранглар ва миллий нақшлар уйғунлиги бинога ҳам эстетик, ҳам

маданий аҳамият беради. Универсал дизайн принциплари эса имконияти чекланган шахслар учун ҳам қулай муҳит яратишга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, жамоат бинолари архитектураси ва интерьер муҳитини уйғун шакллантириш орқали жамият учун функционал, эстетик ва барқарор муҳит яратиш мумкин. Илмий асосланган дизайн рамкалари, функционал зоналаш ва амалиётдан олинган тажрибалар интерьер муҳитининг сифатини оширади, инсонларнинг ҳаётий фаолияти ва руҳий қониқишига ижобий таъсир кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Neufert E. Architects' Data. Oxford University Press.
2. Ching F.D.K. Interior Design Illustrated.
3. Lawson B. The Language of Space.
4. Zeisel J. Inquiry by Design.
5. Ўзбекистон Республикаси ҚМҚ ва ШНҚ меъёрлари.